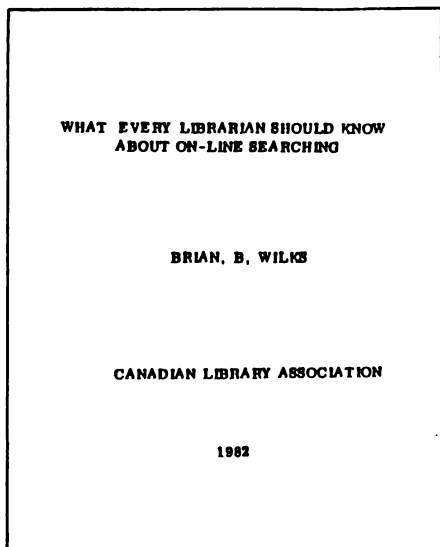

SZEMLE

WILKS, Brian B.: What every librarian should know about on-line searching. [ed.] Canadian Library Association, Ottawa, CLA, 1982. 256 p.

Amit minden könyvtárosnak tudnia kellene az online keresésről

A könyv címe után szívem szerint szögletes zárójelek közötti kérdőjelet [?] tennék. A bibliográfiai leírásban jártas szakember feltehetően értené a jelet, a többi halandónak azonban hadd idézzem fel, hogy szögletes zárójelbe tett kérdőjelet alkalmaznak minden olyan adat után, melynek helyessége kétes. (Ld. MSZ 3424/1) Ez a kérdőjel-kiegészítés már előreveti a jelen kritika kételkedését, hogy vajon tényleg azt kell-e tudnia minden könyvtárosnak az online információkeresésről, amit ez a könyv tartalmaz?

Az alábbiakban ez a kétkedés határozott tagadássá érlelődik, mint látni fogjuk számos ok miatt. De előbb nézzük a tényeket!

Az előszó tanúsága szerint a könyv két célt szolgál: kézikönyv kezdők számára és referenz forrás a gyakorlott online információkereső szakembernek. Nehéz lehetett a két célt összeegyeztetni egy kötetben, bár a szerző, Brian *Wilks* arról biztosít bennünket, hogy számára élvezetet jelentett a könyv írása, s hogy a kézirat saját magának is KÉZHEZÁLLÓ referenz anyagnak számít terminálja mellett. Lehet, hogy a kézirat neki kézhezálló volt, de a kiadott munkára aligha találhattak volna alkalmatlanabb jelzőt ennél. Merev műanyag borítása egy csőd szélén álló könyvkötő kisiparosnak is szűgyenére vált volna; 45–90° közötti szögben ágaskodik a borító, aszerint, hogy hány napig tartották valamilyen nehezék, például a terminál alatt. Ettől persze még lehetne jó könyv, mert ez harmadlagos szempont, de úgy gondolom, hogy nemcsak a borítója lesimítása, hanem tartalma alkalmatlansága miatt is sok olvasója inkább a terminál alá, mint mellé helyezte.

A könyv 4 fő fejezetből áll. Az első fejezet a számítógépes információkeresés kialakulását, a második a számítógéppel való kommunikációt, a harmadik a keresés előkészítését és végrehajtását, a negyedik pedig a számítógépes információkeresés költségeit ismerteti. A munkát kétoldalas (!) fogalomjegyzék és 9 oldalas tárgymutató egészíti ki. A tartalomjegyzék még ígéretes, de a tartalom csalódás.

Az első fejezettel az a gondom, hogy túlzottan hosszan taglalja a számítógépes információkeresés fejlődéstörténetét, nevekkal és évszámokkal telezsúfolva, ami aligha

csinál kedvet a kezdő olvasónak, a gyakorlottat pedig, akinek referenz eszközhöz szánta a mindennapos gyakorlati munkához, nem igazán érdekelheti. A hosszadalmas kronológiában és családfa ismertetésben elsikkad a lényeg, hogy mi a célja, előnye az online információkeresésnek, holott éppen ez az, amit minden könyvtárosnak tudnia kellene, hogy mikor, miért előnyös az online adatbázisok használata a hagyományos tájékoztatási eszközök helyett vagy mellett. Régóta vesszőparipám, hogy a könyvtáros számára saját hétköznapi munkáján kell bemutatni az online információkeresés varázsát, olyan adatbázisokon illusztrálva, amelyek nyomtatott változata garantáltan mindennapos munkaeszköze. Ezt egyetlen információszolgáltató rendszer, a DIALOG példáján is felségesen lehet illusztrálni, s akkor a könyvtárosnak elég egyetlen rendszer parancsnyelvével megbarátkoznia ahhoz, hogy felmérje a lehetőségeket.

A szerzeményezéssel foglalkozó könyvtáros számára lenyűgöző példa, hogy a *Books in Print* adatbázisból például percek alatt megtudhatja, mit publikáltak egyes kiadók az elmúlt félévben egy adott témában, s mit terveznek a következő félévre. A folyóirat-könyvtárosnak attól dobbanhat meg a szíve, hogy igen egyszerűen megállapíthatja az ULRICH online változatából, hogy például melyek a legnagyobb példányszámban kiadott, aktív, angol nyelvű genetikai tárgyú folyóiratok, s ezeket cím, példányszám vagy kiadási ország szerint sorrendben rögtön ki is nyomtathatja magának. A Könyvek Központi Katalógusában dolgozó, s enyhén szólva pontatlan kérésekkel kínlódo könyvtárosnak az keltheti fel az érdeklődését, hogy az amerikai Kongresszusi Könyvtár DIALOG alatt elérhető online könyvkatalógusából rövid idő alatt nagy valószínűséggel beazonosíthatja a kért címet, még akkor is, ha mondjuk a kiadási helyet adták meg szerzőként, s a címből a harmadik és ötödik szót közölték, s azt is rossz sorrendben. (Lásd Kondor Imréné és Bátki Anna elrettentő példáit a Könyvtári Figyelő 1985. 2., illetve 1985. 6. számában.)

A referenz könyvtárosnak meg valószínűleg akkor csillan fel a szeme, amikor megtudja, hogy 15–20 perc alatt utána nézhet egy téma irodalmának 4–5 referálólap online változatában, vagy hogy egyszerű választ adhat olyan kérdésekre, az online *Who is Who*-ból, hogy kik a 80 évesnél idősebb kanadai gerontológusok, vagy hogy milyen magyar származású fizikusok dolgoznak ma Amerikában számottevő eredménnyel. Sziklaszilárd meggyőződése, hogy ilyen példákkal lehet a könyvtárosok szívéhez közel hozni az online információkeresést, s bemutatni azt, hogy a sokszempontú, szinte korlátlan keresési kritériumok kombinációját lehetővé tevő, gyakran felfrissített online adatbázisok milyen roppant előnyöket nyújtanak. Ennek ismeretében sokkal valószínűbb, hogy veszi a fáradságot ahhoz, hogy átrágya magát azon a fejezeten, amely az online információrendszerek parancsnyelvét ismerteti, közel száz oldalon keresztül.

Ennek a fejezetnek az a baja, hogy túl sokat akar markolni. Kilenc online információrendszer (szolgáltató központ) parancsnyelvét tekinti át. Ebből három kanadai és 6 amerikai, s valószínűleg még egy kanadai könyvtárosnak sincs szüksége arra, hogy mindegyikről tudja, milyen paramétereket kell például megadni az eredmények kinyomtatásához.

Sokkal inkább arra lenne szükség, hogy megtudja, mi az egyes információszolgáltató központok erős és gyenge oldala, milyen szempontok alapján döntsön arról, hogy melyiket ismerje meg alaposan, vagy válassza egy kereséshez.

Egyébként is, két információs rendszer már megszűnt a könyv megjelenése óta, s a többi is igen jelentős változtatásokat végzett parancsnyelvén ahhoz, hogy a könyvet hatékony kereséshez lehetne támpontként használni. Persze, ezzel számolni kell egy ilyen gyorsan fejlődő területre vonatkozó könyv olvasásakor. Arra már kevésbé, hogy az 1982-ben megjelent könyvben a szerző azoknak a ferritgyűrűs táraknak a könyvtáros szempontjából teljesen közömbös működésével traktálja az olvasókat, amelyek a 70-es évek közepe óta annyira jellemzők a számítástechnikára, mint a tölcseres gramfonok a hi-fi kultúrára. Ezen az avittságon nem csodálkozunk annyira, amikor meglátjuk a fejezet végén lévő hivatkozási jegyzékben, hogy a három forrásmű közül az egyik 1973-as, a másik pedig 1976-os kiadású, s ezek már 1982-ben sem képviselheték a korszerű számítástechnikai szakirodalmat.

Gondom van a fejezet egyéb szakmai hitelességével is. Jómagam csak egyet, a DIALOG-ot ismerem közelebbről a bemutatottak közül, ezért annak ismertetését vettem jobban szemügyre, s találtam benne több félrevezető, bántó hibát.

Az ún. csonkolásos keresésnél a szerző szerint az alábbiak szerint kell jelölni, hogy a megadott szótó után csak egy karakter állhat (tipikusan az angol többes számú főnevek keresésekor, például endocrine és endocrines szavak előfordulásának keresésére.)

ENDOCRINE ?

Ez értelmetlen, helyesen: ENDOCRINE? ?

Ugyancsak téved a szerző akkor, amikor azt írja, hogy az ún. alóosztott deszkriptorokat, mint pl.:

INFLATION – CANADA

úgy kell keresni, hogy az összetartozó fogalomcsoportot aposztrófok közé tesszük. Nem így van. Ilyen esetben

S INFLATION(L)CANADA vagy S INFLATION(S)CANADA

parancsot kell megadni aszerint, hogy azokat a tételeket akarjuk kiválasztani, amelyekben a két fogalom ugyanazon mezőben, vagy ugyanazon almezőben fordul elő.

Félrevezető felületesség tapasztalható annak az esetnek a kapcsán is amikor a szerző arról ír, hogy ha a keresendő összetett deszkriptor maga tartalmazza valamelyik logikai műveleti jelet (AND=ÉS, OR=VAGY), akkor azt idézőjelbe kell tenni, pl.: DYES "AND" DYING. Eddig igaz, azzal a korrekcióval, hogy a szerző a példájában aposztrófot használ, s – amilyen pedáns – a DIALOG ezt nem fogadja el. A nagyobb baj akkor van, amikor ezt további példával illusztrálja, nagyon szerencsétlenül. Azokat a tételeket akarja kiválasztani, amelyek dokumentumtípus (DT) mezőjében a REV (szemle) vagy a BIB (bibliográfia) rövidítés szerepel, s szerinte ezt a

DT = REV"OR"BIB

paraméterrel lehet elérni. Félő, hogy nulla találatot kapna eredményül, hacsak nincs olyan tétel, amelynek dokumentumtípus mezőjébe a jelölést így vették be: REV OR BIB. Ez azonban nem valószínű. Az sokkal inkább, hogy a mező tartalma vagy REV, vagy BIB, vagy mindkettő, de nem az OR szócskával elválasztva, s ezt csak az alábbi paranccsal lehet keresni: S DT = REV OR DT = BIB vagy az új változatban S DT = (REV OR BIB).

Az már pech, hogy a keresési eredmények kinyomtatására szolgáló PRINT parancsra nem érvényes az az általános szabály, hogy a parancs az első betűjével is megadható, mint a legtöbb egyéb parancs. Van ugyanis egy külön P parancs, amelynek azonban más a funkciója, nincs egyáltalán paramétere, tehát a példaként kétszer is bemutatott

P 5/7/1–10

parancs megadása esetén nem kinyomtatott eredményt, hanem hibaüzenetet kapunk. Nagy különbség.

Sok a hiba ez egymást követő három oldalon, s annál is kevésbé érthető, hogy ezek a durva hibák hogyan maradhettek a szövegben, mert a kézirat átnézéséért köszönetet mond a szerző többek között a DIALOG egyik munkatársának. Két eset lehetséges. Vagy nem nézte át valójában, vagy. . . De ezt inkább nem feltételezem.

A harmadik fejezet, amely a keresés előkészítésével, a keresési stratégia kialakításával foglalkozik, a könyv legjobb része. Bizonyára nem utolsósorban azért is, mert jelentős részét teszik ki a fejezetnek a különböző tézauruszokból, tárgyszójegyzékekből, adatbázis kézikönyvekből – kellő hivatkozással – átmásolt oldalak. A szerző hét példán, hét információs rendszeren, hét adatbázison illusztrálja a kereséssel kapcsolatos lépéseket. A feladatok és a megoldások meglehetősen jók, egyes keresési stratégiák nyilván vitathatók, de nem érdemes, mert nincs egyetlen, abszolút megoldás, s illusztrációnak megfelel. Legalábbis tartalmilag. Formailag már megint fanyalgok. A szerző megirigyelhette a felhasznált tezauruszok mintaszerű szedését, az eligazodást segítő különböző betűtípusok alkalmazását. Gondolt egy nagyot, s saját keresési mintáit egy speciális betűtípussal, az ún. OCR (optikai karakter olvasásra szánt) betűkkel szedette vagy hagyta szedetni. Erről a betűtípusról tudni kell, hogy gépek általi olvasásra tervezték, például csekkek számjelzéseként. Nagy mennyiségben emberi olvasásra teljesen alkalmatlan és vadító. A korrektor is így lehetett vele, mert a DIALOG keresési példákban a kiválasztásra szolgáló S parancs helyett kétszer is elnézte, hogy 8-ast szedtek, ami nem segíti kifejezetten a laikus olvasót a példa megértésében. Mint ahogy az sem, hogy a kereső által beadott parancsokat és a rendszer válaszait tipográfiailag nem különböztették meg, pedig még a legegyszerűbb, „kézirat gyanánt” jelöléssel ellátott anyagoknál is törekednek erre, legalább aláhúzással, betűtípus váltással, a finomabb kiadványok pedig akár kétféle színt is alkalmaznak. A kétféle színt ez a könyv is használja, csak éppen nem akkor, mikor kellene, hanem a fejezet és alfejezet címek kiemelésére.

Ez az ál-technokratizmus mutatkozik meg abban is, hogy a könyv kapcsos formában jelent meg. Mint például a taglalt információs rendszerek kézikönyvei. Ott van is ennek értelme, mert rendszeresen készülnek hozzájuk kiegészítő, illetve cserelapok, amelyeket így a megfelelő helyre be lehet illeszteni. Itt semmi értelme, mert a könyvet a kiadó nem akarja ellátni csere- és pótlapokkal. Azt ugyanis aligha tekinthetjük annak, hogy a 32. oldal után 33a, 33b és 33c lapok következnek, feltehetően azért, mert a nyomtatás után a szerző még egy ábrát akart a szövegbe beilleszteni.

A negyedik fejezet a számítógépes keresés költségeivel foglalkozik. Legalábbis a fejezetcím ezt ígéri. Az első 10 oldalon azonban mindössze két költségadatot sikerült felfedezni, a terminálét/nyomtatóét, illetve a nyomtató papírét. A legfontosabb költségelemek-

ről, az adatbázis használati, a nyomtatási és telekommunikációs díjakról, a tipikus keresési átlagköltségekről egy árva szó sem esik. Arról sem, hogy miként lehet viszonyítani az online keresés eseti költségeit a referálólapok fix előfizetési díjához, a lexikonok, almanachok, névjegyzékek vételi árához, holott ezek fontos kérdések az online szolgáltatás igénybevételének mérlegelésekor.

Ennyit a könyvről.

Még valamit. A kritikáról. Már hallani vélem az olvasó kérdését. Miért haragszom ennyire a könyvre, miért írok róla, ha ennyire nem tetszik?

Több okból.

- Mert felkértek, s lelkiismeretfurdalásom volt a Könyvtári Figyelővel szemben, amely egy évvel ezelőtt helyt adott volna egy cikknek, amelyben arról írtam volna, hogy mit kell tudnia minden könyvtárosnak az online információkeresésről. Megírtam, leadtam, lektorálták, elvesztettem, nem írtam újra. A kritika megírására vonatkozó ígéretemet már nem akartam megszegni.
- Mert ingerel a könyvből áradó trehánytság, pontatlanság, dilettantizmus.
- Mert irigykedtem, hogy a szerzőnek ehhez a munkához egy éves kutatói szabadság adatott, s ilyen feltételek mellett bármely hazai információkereső szakember is jobbat írt volna. Talán még én is.
- Mert kihívó volt a könyv címe.
- Mert nehogy valaki, akinek a kezébe kerül a könyv, elhiggye, hogy ez az, amit minden könyvtárosnak tudnia kell az online információkeresésről.

JACSÓ Péter